

Een reisgids voor sociaal professionals

**Samenwerken
met geestelijk
verzorgers voor
meer zingeving
in de wijk**

 Wegwijzer 1: Bezin je op je startpunt

 Wegwijzer 3: Onderzoek het aanbod van geestelijk verzorgers

 Wegwijzer 5: Maak werk van zingeving bij vrijwilligers

 Wegwijzer 2: Verken de plek van zingeving in je werk

 Wegwijzer 4: Geef aandacht aan zingeving in groepswerk

Uitgave: Hogeschool Windesheim, Zwolle, 2024

Tekst: Nicolette Hijweege, Gili Yaron, Franka Bakker

Illustraties: Judith Mulder

Samenwerkingspartijen:

- Centrum voor Levensvragen Overijssel
- Hogeschool Windesheim Zwolle
- Sterker Sociaal Werk Nijmegen

Deze reisgids is nummer drie van drie samenhangende kennisproducten: 1) De ZINGENDA, 2) Een reisgids voor geestelijk verzorgers, 3) Een reisgids voor sociaal professionals. Deze drie producten zijn bedoeld om de samenwerking tussen geestelijk verzorgers en sociaal professionals in de wijk te versterken rond het thema 'ondersteunen van zingeving in de wijk'. De producten zijn ontwikkeld samen met geestelijk verzorgers, welzijnswerkers en onderzoekers.

De ZINGENDA en twee reisgidsen komen voort uit de actieonderzoeken ZINSITIEF (2020–2022) en VIMP-ZINGENDA (2023–2024). In dit tweede project is de ZINGENDA 2022 doorontwikkeld tot de huidige versie. Beide actieonderzoeken zijn mogelijk gemaakt door ZonMw, vanuit het programma Zingeving en Geestelijke verzorging (projectnummers 10050011910002 en 10050042320004).

Op naar samenwerking tussen welzijnswerk en geestelijke verzorging

Het thema 'zingeving' is steeds actueler in welzijnswerk en voor andere sociaal professionals actief in de wijk.* Zingeving is één van de leefgebieden in het beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker, en speelt—vaak onbewust—een rol in je dagelijks werk als sociaal professional. Soms gaat het bij zingeving om cliënten die kampen met verlies, eenzaamheid of bestaansonzekerheid. Soms gaat het om je eigen ervaringen bij onrecht, onoplosbare problemen van inwoners of je professionele rol. Denk hierbij ook aan de ingrijpende gevolgen van maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de toeslagenaffaire, groeiende polarisatie of inkomensongelijkheid.

Bij dit soort kwesties kun je in eerste instantie natuurlijk terecht bij collega's. Maar als het gaat om complexere vragen waar je alleen of samen niet uitkomt, kun je ook een **beroep doen op geestelijk verzorgers**. Sinds de subsidieregeling 'Geestelijke verzorging thuis' zijn geestelijk verzorgers namelijk ook actief in de wijk. Zij ondersteunen inwoners én wijkprofessionals bij complexe zinvragen.

Wil je als sociaal professional **zinvragen bij jezelf en anderen beter herkennen en hanteren**? Hiervoor kun je samenwerken met geestelijk verzorgers. Deze reisgids is bedoeld om jou te **ondersteunen bij het aangaan van deze samenwerking**. De reisgids begint met **vier knooppunten** die aanleiding kunnen zijn om de samenwerking op te zoeken. Vervolgens komen **vijf wegwijzers** aan bod, die je helpen je weg te vinden in de samenwerking met geestelijk verzorgers.

Om de samenwerking tussen welzijnswerkers en geestelijk verzorgers vorm te geven, kun je ook de **twee andere producten** gebruiken die bij deze reisgids horen. De ZINGENDA is een praktisch instrument om de samenwerking concreet vorm te geven. De reisgids voor geestelijk verzorgers biedt hen wegwijzers in het land van welzijnswerk. De drie producten samen zijn bedoeld als **handzame hulpmiddelen om de samenwerking tussen de twee beroepsgroepen te versterken**.

* In de projecten waar deze reisgids uit voortkomt is veel samengewerkt met welzijnswerkers. Daarom wordt in deze reisgids vaak de term 'welzijnswerker' gebruikt. De knooppunten en wegwijzers gelden echter voor alle typen sociaal professionals en sociaalwerkorganisaties.

Knooppunt 1: Een knoop in je maag

Er zijn momenten waarop je een 'knoop in je maag' ervaart tijdens het contact met een ander. Deze ervaring is **een signaal**. Het draait hierbij vaak om de vraag: doe ik wel het goede? Welzijnswerkers noemen verschillende ervaringen die aanleiding zijn voor een dergelijke knoop:

- + Je ervaart onmacht, omdat je de ander (voor je gevoel) niet verder kunt helpen
- + Je voelt je overweldigd, je bent met stomheid geslagen
- + Je ervaart gebrek aan verbinding, omdat jouw benadering niet aansluit
- + Je ervaart irritatie of ongemak, omdat het maar niet opschiet of omdat je maar niet helder krijgt wat er speelt
- + Je wordt intens geraakt door het verhaal van de ander

Een knoop in je maag geeft aan dat er iets op het spel staat in de relatie met de ander. Zulke ervaringen kunnen aanleiding zijn om de afslag richting zingeving te nemen. Je kunt hierbij in gesprek met collega's, maar denk ook aan werkvormen zoals gezamenlijke casusbesprekingen of intervisie. Kijk in de ZINGENDA of het kennisplein zingeving (kennispleinzingeving.nl) voor handvatten hierbij. Zoek je meer verdieping? Dan kun je ook een geestelijk verzorger inschakelen.

Knooppunt 2: Een moment van bezinning

Soms heb je in de waan van de dag behoefte aan een moment van bezinning, om je (opnieuw) te oriënteren op wat er is gebeurd en hoe je in je werk staat.

Momenten van bezinning gaan in feite altijd over zingeving. Ze draaien immers om **'waardenwerk'**: je reflecteert op wat je belangrijk vindt als mens en als professional. Bezinnen kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld aan de hand van vragenkaartjes die je uitnodigen om even stil te staan bij waardevolle momenten. Je kunt ook een moment van bezinning zoeken in informele gesprekken met collega's. Maar denk ook aan gezamenlijke dialoogsessies of inspiratiesessies. Kijk in de ZINGENDA of op kennisplein zingeving (www.kennispleinzingeving.nl) voor passende werkvormen.

Mogelijke vragen bij een 'knoop in je maag'

- + Mag ik geen oplossing hebben? Is het okay als ik 'alleen maar' luister?
- + Hoe ver mag ik doorvragen als de ander lastige thema's deelt?
- + Wat geef ik terug aan iemand die veel verlies en narigheid heeft meegemaakt?

Knooppunt 3: Anders leren luisteren?

Sociaal werkers worden geschoold in diverse methodes voor van gespreksvoering met inwoners, zoals motiverende gespreksvoering of Positieve Gezondheid. Maar soms raakt iemands verhaal aan **complexe zinthema's**, zoals ervaringen van intens verlies, fundamentele eenzaamheid of ontredde. Het is dan zaak om te kunnen luisteren met ruimte. Sociaal professionals beschrijven deze gesprekshouding als **'beschouwend luisteren'**. Je richt je dan niet direct op het oplossen van een probleem of het uitvragen van een lijst thema's. Beschouwend luisteren geeft ruimte aan de gedachtestroom van de ander. Dat vraagt om vertraging, momenten van stilte en aansluiten bij wat de ander zegt. **Wie luistert met ruimte nodigt de verteller uit om zelf, al zoekend, woorden te geven aan wat bij haar of hem speelt**. Daarmee ondersteunt 'beschouwend luisteren' de eigen regie van die ander. Geestelijk verzorgers kunnen jouw, je collega's en vrijwilligers trainen bij het ontwikkelen van deze open gesprekshouding. Zie de ZINGENDA voor verschillende mogelijkheden hierbij.

Knooppunt 4: Interesse in de ander

In de ontmoeting met de ander ontdek je zowel overeenkomsten als verschillen in hoe je beide in het leven staat. Dat kan ertoe leiden dat je geboeid raakt door en interesse krijgt in de wereld van de ander. Als gesprekspartner kun je de **ander uitnodigen om meer te delen over diens belevingswereld**. Hiermee creëer je verbinding en verdieping in het contact. En je verbreedt je eigen horizon. Om de belevingswereld van een ander te leren kennen kun je ook ervaringsverhalen lezen, bijvoorbeeld over hoe mensen omgaan met levensgebeurtenissen, of over hoe ze kijken naar hun eigen dood. Een film, toneelstuk, expositie of documentaire is natuurlijk ook een optie. Zie de ZINGENDA voor allerlei bronnen voor ZINspiratie.

Wegwijzer 1: Bezin je op je startpunt

Voordat je als welzijnswerker begint aan een samenwerking met geestelijk verzorgers, is het handig dat je **een helder beeld** hebt van het werk(veld) van de ander. Welzijnswerkers en geestelijk verzorgers hebben een **gedeelde oriëntatie** op het welbevinden van mensen in de wijk. Ook hebben de twee professies een **gezamenlijke basishouding**: beide treden de ander open tegemoet en putten hierbij uit de presentiebenadering. Het **thema zingeving** staat bovendien centraal in het beroepsprofiel van zowel welzijnswerkers als geestelijk verzorgers. Ten slotte: **sociaal professionals zien steeds meer het belang van expliciet aandacht geven aan zingeving.**

De beroepsgroepen kunnen **elkaar goed aanvullen**. Welzijnswerkers richten zich met name op dagelijkse zingeving, geestelijk verzorgers juist op existentiële zingeving. Deze verhouding is overigens niet vrijblijvend; de **landelijke richtlijn 'Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase'** geeft aan welke rol verschillende professionals hebben bij zinvragen.

Toch zal samenwerking rond het thema zingeving niet vanzelf ontstaan. Het is dus belangrijk om **elkaars taal voor en benadering bij zingeving af te tasten**. Vanuit een gezamenlijke betrokkenheid op de cliënt kan een casusbespreking een mooie manier zijn om elkaars taal en benadering beter te leren kennen. Zie de ZINGENDA voor meer informatie over casusbesprekingen.

Om de samenwerking vorm te geven kun je van te voren nadenken over:

- 1 Welke overeenkomsten er zijn tussen de twee professies
- 2 Wat welzijnswerkers en geestelijk verzorgers elkaar kunnen bieden (zie ook wegwijzer 3)
- 3 Hoe je om kunt gaan met onderlinge verschillen

Wegwijzer 2: verken de plek van zingeving in je werk

In het **beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker** (2018) wordt zingeving beschreven als één van de zeven leefgebieden. Daarmee lijkt zingeving een deelaspect van het leven. Je zou echter ook kunnen zeggen dat **zingeving een rol speelt in al het handelen, spreken en denken** van mensen. Zingeving komt in die zin tot uitdrukking in alles wat we doen; het gaat om wat ons beweegt, wat voor ons betekenis heeft en wat we van waarde vinden.

Hoewel zingeving gezien wordt als fundamenteel in sociaal werk, staat dit thema meestal niet in de opdracht vanuit gemeentes en wordt ook weinig uitgewerkt

in de visie van welzijnorganisaties. Dit betekent dat er binnen welzijnswerk **weinig systeemprikkels en randvoorwaarden** bestaan om gericht met zingeving aan de slag te gaan. De hoge **werkdruk** die veel sociaal professionals ervaren maakt het bovendien niet makkelijker om werk van te maken van dit thema.

Hoe kun je toch meer **aandacht geven aan zingeving** in het contact tussen jou en cliënten, vrijwilligers of collega's? Het kan helpen om samen met collega's te verkennen hoe je invulling geeft aan dit thema. De ZINGENDA biedt formats voor gesprekken hierover.

In gesprek over zingeving in je werk

- 1 Hoe kijken wij naar zingeving?
- 2 Waar is aandacht voor zingeving al (ongemerkt) een onderdeel van ons werk; hoe dragen wij bij aan alledaagse zingeving van inwoners, vrijwilligers en collega's?
- 3 Waar kunnen we extra aandacht geven aan zingeving; wat willen we nog meer met dit thema?

Wegwijzer 3: Onderzoek het aanbod van geestelijk verzorgers

Nadat je zelf helder hebt welke plek zingeving in jouw werk heeft, kun je ook **verkennen waarvoor, hoe en wanneer je kunt samenwerken met geestelijk verzorgers**.

Hiervoor is het goed om eerst meer te weten te komen over deze beroepsgroep. Geestelijk verzorgers zijn professionals die ondersteuning bieden bij zingeving en levensvragen. Ze vertegenwoordigen diverse levensbeschouwelijke perspectieven; sommigen hebben een religieuze inslag, anderen zijn humanistisch ingesteld. Maar: geestelijk verzorgers stellen niet hun eigen oriëntatie centraal, maar de zinragen en levensbeschouwelijke inslag van de ander(en) met wie ze in contact staan. Vanuit de **subsidierегeling 'geestelijke verzorging thuis'** kunnen geestelijk verzorgers sinds 2019 vijf (groeps)gesprekken bieden aan mensen ouder dan vijftig jaar in de thuissituatie. Deze gesprekken gaan over zingeving en levensbeschouwing.

Thema's in gesprekken met geestelijk verzorgers

- 1 Dat wat je nadrukkelijk bezighoudt
- 2 Herinneringen, ervaringen en beelden die je met je meedraagt en je gemaakt hebben tot wie je bent
- 3 Wat je moed geeft, gaande houdt, als opdracht ervaart in je leven
- 4 Ervaringen rond ziekte, verlies, lijden tegenslag, en het levenseinde
- 5 Levensbeschouwelijke perspectieven: wat er voor jou toe doet of op het spel staat
- 6 Moeilijke keuzes rond gezondheid en welbevinden
- 7 Rituelen rond vergeving, heling of afscheid

Geestelijk verzorgers zijn **ook beschikbaar voor professionals in de wijk**, om hen te ondersteunen bij hun werk. Dit kan (deels) vanuit de subsidieregeling. Denk hierbij aan de volgende mogelijkheden:

- + Doorverwijzing van inwoners; bijvoorbeeld als zij te maken krijgen met meerdere tegenslagen (gestapelde rouw), niet meer weten waar ze het allemaal voor doen, of voortdurend botsen met anderen
- + Collegiale consultatie, bijvoorbeeld als je lastige casussen tegenkomt waar zingeving een rol speelt, of als je morele dilemma's ervaart
- + Intervisie, bijvoorbeeld in het kader van moreel beraad

- + Workshops of trainingen op maat, bijvoorbeeld bij themabijeenkomsten of een specifieke bijscholing
- + gespreksgroepen begeleiden waar zingevingsthema's aan bod komen, eventueel in gezamenlijk voor te bereiden en uit te voeren

Geestelijk verzorgers werken als ZZP'ers vanuit provinciale **Centra voor Levensvragen**. Sommige Centra voor Levensvragen werken ook met **vrijwilligers**, die zingevingsondersteuning bieden aan inwoners thuis. Deze vrijwilligers worden hierbij geschoold en begeleid. Zij hebben tijd om nabij te zijn en te blijven luisteren. Op geestelijkverzorging.nl kun je contactgegevens vinden van alle Centra voor Levensvragen.

Wegwijzer 4: Geef aandacht aan zingeving in groepswork

Zingeving **ontstaat onder andere in het contact met anderen**. Het is dan ook een vast onderdeel van het werken met groepen. Groepswork in al haar vormen is op zichzelf een manier om de zingeving van deelnemers te ondersteunen; de (vaste) structuur en ontmoeting met anderen zijn **bronnen van betekenis** voor deelnemers. Daarbij is groepswork ook erg geschikt om **actief met zingeving aan de slag** te gaan. In dagbesteding wordt bijvoorbeeld regelmatig gebruik gemaakt van spelletjes en gespreksvormen waar de link met zingeving makkelijk te leggen is. Maar het is natuurlijk ook mogelijk om een **gespreksgroep** te organiseren rond zinthema's als: ouder worden, levenskunst, de actualiteit, rouw of mantelzorg. De ZINGENDA biedt werkvormen voor groepsactiviteiten.

Een voorbeeld: 'Hitster' en zingeving

In veel buurtcentra en dagbesteding locaties wordt 'Hitster' gespeeld, waarbij deelnemers luisteren naar hits uit de oude doos en een memory spel doen. Hierbij kun je makkelijk een link leggen met zingeving. Vraag bijvoorbeeld aan de spelers:

- 1 Wat maakt dit liedje voor jou speciaal (zingeving thema: persoonlijke betekenisgeving)?
- 2 Welke herinnering roept dit liedje op (zingeving thema: het levensverhaal)?
- 3 Wanneer zou je dit liedje draaien (zingeving thema: rituelen)?

Wegwijzer 5: Maak werk van zingeving bij vrijwilligers

Vrijwilligers zijn niet meer weg te denken uit sociaal- en welzijnswerk. Denk aan samenwerkingen met inwoners rond het organiseren van activiteiten. Of aan ondersteunende diensten door vrijwilligers (een maaltijdservice, klusdienst of wandelmaatjes). **Ook in het vrijwilligerswerk speelt zingeving een belangrijke rol.**

Ten eerste raakt vrijwilligerswerk aan de **zingeving van vrijwilligers**. Voor veel vrijwilligers is hun inzet een belangrijke bron van betekenisgeving, omdat ze voor anderen een verschil kunnen maken. Daarbij doen zij veel positieve ervaringen op. Ten tweede kunnen vrijwilligers soms een steuntje in de rug gebruiken, als ze worden geconfronteerd met **lastige zaken** bij anderen. Denk aan: onrecht (de toeslagenaffaire, armoede), langdurige rouw of zwaarmoedigheid. Om vrijwilligers hierin te ondersteunen, kan het helpen

om in gesprek te gaan over de betekenis van het vrijwilligerswerk, wat ze daarin tegenkomen en wat hen energie geeft of juist uitput. Ten derde is het goed om **vrijwilligers instrumenten aan te bieden**, om zingevingsbehoeftes van inwoners te herkennen en hanteren. Hiervoor is bijvoorbeeld een workshop of scholing geschikt, zie de ZINGENDA voor inspiratie.

Zingeving bij vrijwilligers draait om:

- 1 Kunnen aansluiten bij de zingevingsbehoefte van vrijwilligers
- 2 Bieden van steun aan vrijwilligers die lastige kwesties tegenkomen
- 3 Leren herkennen en hanteren van zinvragen bij inwoners

Meer weten?

De samenwerking tussen geestelijk verzorgers thuis en welzijnswerkers is nog pril. Dat is anders dan in de eerstelijns gezondheidszorg, waar er bijvoorbeeld steeds meer wordt samengewerkt bij de palliatieve zorg. Dat prille betekent dat er nog weinig kennis wordt gedeeld over wat werkt. Vanuit de Kenniswerkplaats Zingeving en Geestelijke Verzorging is onlangs het rapport 'Zonder zin geen welzijn' verschenen. Hier vind je een kennissynthese over de stand van zaken bij zingeving in welzijnswerk en een overzicht van bestaande interventies, samenwerkingsmogelijkheden en scholingen. Je kunt ook meer informatie vinden in 'Eindrapport ZINSITIEF; Sensitief voor zingeving in sociaal werk' van Hogeschool Windesheim.